

kontroll i møte med ikke-menneskelige dyr, et tema som i seg selv balanserer mellom å handle om å forstå mennesket, og å forstå mennesket som én brikke i et større og mer uoversiktlig bilde. Det at diskusjonen rundt dette ikke tas fullt ut gir imidlertid samtidig rom for refleksjon for leseren, noe som gjør at artiklene i boka kan egne seg i undervisning, ikke bare i emner som omhandler forholdet mellom menneske og dyr, men også de som berører kulturforståelse og kulturfa- genes egenart.

Camilla Ruud og Gro Ween (red.) 2019. *«En trængslernes Historie». En antologi om mu- seumsmannen og historikeren Yngvar Nielsen.* Orkana förlag. 270 s.

Anmeldt av Karin Gustavsson

I studiet av den norske kulturhistorien så som den framtræder under andra halvan av 1800-talet och 1900-talets två första decen- nier är Yngvar Nielsen (1843-1916) en per- son som förekommer i imponerande många sammanhang. Han agerar som historiker och arkivforskare, professor i geografi, museiföre- ståndare, kulturhistorisk författare, förenings- grundare och i politiken. Fenomenet med verksamhet på en lång rad områden avspeglar den vetenskapliga situationen under den här epoken där få personer var verksamma och där en karriär som Nielsens var möjlig. Vid den tid som Nielsen var verksam var Sverige och Norge förenade i union fram till 1905, och därför bör han betraktas inte bara som en aktör inom den norske kulturhistorien utan också i den svenska. Som lärare åt Oscar II:s barn hade han inflytande över den kom- mande statschefen och bör rimligen ha satt sin prägel på de uppväxande kungliga barnens tankevärld. Inrättandet av, och 90 år senare avskaffandet av, unionen mellan Sverige och

Norge ignoreras ofta i den svenska historie- skrivningen. Vi glömmer gärna att Sverige före 1905 var något annat än Sverige senare, men inom det kulturhistoriska området hade unionstanken och skandinavismen stor be- tydelse i Sverige, och därför förtjänar Nielsen också en plats i den svenska historien.

Istället för en klassisk biografi finns nu en antologi med bidrag från 10 olika skri- benter och en fyllig, resonerande inledning av redaktörerna Gro Ween och Camilla Ruud. Det är ett lyckat upplägg, som jag önskar kunde komma till bruk oftare, istället för den klassiska biografien skriven av en en- sam författare. Yngvar Nielsen var verksam i en tid då den akademiska specialiseringen ännu inte var ett faktum utan det var möjligt för en person som studerat historia att bli professor i geografi. Dessutom var den poli- tiska och samhällsliga situationen under Ni- elsens levnad påfallande komplex, och de olika författarna speglar, analyserar och kon- textualiserar skilda skeden i Nielsens liv och karriär utifrån olika perspektiv och sina re- spektive specialkunskaper. Den översikt över Nielsens påverkan på de olika fält där han var verksam hade knappast varit möjlig för en ensam författare att åstadkomma.

Bokens titel »En trængslernes historie« anspelar på de olika formerna av trängsel som kan spåras i Nielsens liv. I bokens inledande kapitel går Ween och Ruud igenom olika fa- ser och verksamhetsfält där det ibland blev trångt för Nielsen i konkurrens med andra, ibland trångt i ordets fysiska betydelse. Som analytiskt begrepp är »trängsel« innovativt och ett lyckat redskap för att analysera Niel- sens karriär. Trängsel är ett tillstånd som lätt lockar fram människors sämre egenskaper, samtidigt som det är ett incitament för att skapa förändring. Och förändring är också ett uppenbart tema i boken, som genomsyrar alla kapitel, även om skribenterna inte skriver fram det explicit.

I bokens inledning av redaktörerna Gro Ween och Camilla Ruud beskrivs Yngvar Nielsen som en person som nu blivit bortglömd, trots sin mycket omfattande verksamhet och omfångsrika författarskap och uppmärksamhet kring hans person under hans livstid. Detta bland annat på grund av att han valde »fel« sida i diskussionen om den norsk-svenska unionen. Han ville ha unionen kvar, vilket blev en förlorande linje. Hans forskningsområde som historiker var 1814 års Kieltraktat och dess följder, ett ämne som under den tid Nielsen sysslade med det ännu tillhörde det nära förflutna som det inte var självklart att en historiker skulle syssla med. Det blev trångt i berättelsen om nationsbygget i Norge, och Nielsens marginalisering i berättelsen om Norge väcker reflektioner kring vem och vilka det är som får ta plats i historien, när eftervärlden tittar bakåt på det förflutna och gör sina tolkningar. Ween och Ruud sätter in Nielsen och hans verksamhet i en bred samhällelig kontext och inledningskapitlet fungerar därför också som en berättelse om Norge och Skandinavien under en epok då nationalismen framträder och gör verkan överallt i samhället. Mycket kom att förändras under Nielsens verksamhetstid. Järnvägsnätet byggdes ut, vilket skapade förutsättningar för de resehandböcker han skrev. De nya kommunikationsmedlen var en av industrialismens yttringar, storskaliga exploatering av naturresurser var en annan, som gav incitament för ett organiserat naturvårdsarbete.

Boken är uppdelad i tre tematiska delar: Trängseln i vetenskapen och naturen, där vi möter Nielsen som historiker och arkivforskare, i hans universitetskarriär, som naturskyddare och som författare av turisthandböcker för resenärer i Norge. I den andra delen är temat trängsel i civilisationen, och här är det Nielsens inställning till den norska samiska befolkningen som står i fokus. Den

tredje delen fokuserar på museal trängsel, där Nielsens 40-åriga verksamhet på Etnografiska museet är i centrum. Här kommer läsaren i närkontakt med det norska museiväsendet under 1800-talets andra hälft.

I avslutningen av den första artikeln »Christianiseringen i arkivet«, där bland annat arkivens betydelse för historievetenskapens utveckling framhålls, skriver Åsmund Svendsen: »Historikere idag slipper ikke unna Nielsen«. Vid fortsatt läsning av antologin framstår det som att det är fler än historikerna som inte kommer undan Nielsen. I upptäckandet och ianspråktagandet av det storslagna landskapet i Norge var Nielsen en ledsagare genom sina resehandböcker, som skrevs parallellt med den stora utbyggnaden av kommunikationer till sjöss och till lands som var en av industrialismens yttringar. Det var inte bara hisnande panoramor som Nielsen såg och beskrev. Också den allmoge som befolkade landet blev föremål för Nielsens utforskande blick. Här sammanfaller »professorturistens« och museibyggnarens intressen med naturvårnaren. Rune Slagstads och Mari Hvattums artiklar kompletterar varandra i sina analyser av Nielsens upptäckande av olika aspekter av det norska landskapet. Paradoxen blir tydlig – det industriella samhället hotade naturen och allmogens gamla livsformer, samtidigt var det industrialismens produkter i form av till exempel järnvägar som gjorde det möjligt för många att upptäcka landskapet. Exploaterandet och bevarand ambitionerna gick hand i hand.

Nielsens selektiva blick på landskap, historia, språk och Ortsnamn där han byggde upp en argumentation på subjektiva iakttagelser ledde till avgörande och destruktivt inflytande över den samiska befolkningen i Röros-området. Sverre Fjellheims kapitel »När en professors teori blir en samisk tragedie« är gripande läsning, där Fjellheim visar hur Nielsens tolkning av Ortsnamn, språk och his-

toriska fakta var felaktig och fördomsfull, men som visade sig få fatala följd. Niensens och flera av hans samtidas agerande har haft konsekvenser för den samiska befolkningen i över 100 år. Här går det verkligen inte att komma undan Nielsen. Som läsare drar man efter andan och undrar hur all denna rasism och fördomsfullhet var möjlig, och samtidigt inställer sig frågan vilka misstag som begås idag med hänvisning till vetenskaplig forskning som framstår som oförvitlig.

Inte heller den som intresserar sig för museiväsendets utveckling och museernas relation till det omgivande samhället kommer undan Nielsen. Flera texter utgår från hans verksamhet vid Etnografiska museet. Bokens avslutande kapitel om Yngvar Niensens betydelse för insamlingen av samiskt kulturarv i syfte att »redde stumpene« av Leif Pareli är tankeväckande läsning i relief till Fjellheims skildring av den samiska tragedin i Røros. Samma person som fördomsfullt och nedlåtande betraktar samernas närvaro i Rørosområdet betraktar de materiella föremål som den samiska kulturen frambringar som museiföremål som ska bevaras och ta plats i montrar i huvudstaden för allas beskådande. I artikeln finns skildringar av förhållanden som framstår som mycket dystra, där det som skulle ha kunnat vara ett kulturarv idag nu är borta. Många unika föremål från det samiska området som kom till museet under Niensens tid kom att förstöras på grund av förvaring i undermåliga lokaler där felaktigt klimat och skadedjur förintade textilier och föremål av näver. Idag finns bara katalogkorten kvar som en påminnelse både om vad som Nielsen ansåg vara värt att samla in och bevara, och om den verkliga fysiska trängseln i de dåtida museilokalerna.

De politiska ställningstagandena under unionsupplösningens tid som Nielsen gjorde berörs i inledningskapitlet, men sedan inte i något fördjupande kapitel i boken. Hans på-

verkan på och interaktion med svenska kulturkretsar, med t ex grundaren av Nordiska museet, skandinavisten Artur Hazelius, skulle också vara värt ett särskilt kapitel. Privatmannen Nielsen får läsaren bara små spår av. Hans äktenskap nämns, men familjelivet skildras inte i boken. Under Yngvar Niensens verksamma år gjorde akademiker och ämbetsmän sällan skillnad på arbete och fritid och de som var kollegor i arbetet var också ofta personliga vänner – eller fiender – och familjen och de nära relationerna kom ofta i andra hand. Vilken betydelse hade det för Niensens karriär att även hans hustru kom från den lilla samhällseliten i Norge? Vilka eventuella uppföringar och avsteg från personliga önskemål fick hon göra för att Yngvar Niensens karriär skulle ta de vägar som den nu gjorde? Men även i en antologi kan det bli trångt och bokens undertitel är ju »En antologi om museumsmannen og historikeren Yngvar Nielsen«. Här utlovas alltså precis det som boken nu innehåller.

Nyttan med en bra biografi är att det går att lära sig oerhört mycket inte bara om en individs livslopp, utan om samhället och kulturen under den tid den biograferade var verksam. I fallet med boken »En trængslernes historie« bibringas läsaren många nya kunskaper och insikter om en lång rad samhällsfält i det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets Norge. Tack vare den form och metod som redaktörerna valt för boken om Yngvar Nielsen, en antologi där varje författare skriver om ett tema som utgår från Niensens verk men där kontexten kring hans verksamhet inom ett specifikt område också ges stort utrymme, är den här boken oupphörligt intressant och lärorik för en skandinavisk läsekrets. Nielsen var verksam på många platser och var i kontakt med mängder med människor. Ett personregister hade gett ytterligare värde till boken och ökat dess användbarhet ännu mer.

I bokens inledning beskrivs Yngvar Nielsen som en person som blivit bortglømd gjennom att han valde »fel« sida i diskussionen om den norsk-svenska unionen. Han ville ha unionen kvar, vilket blev en förlorande linje, och därmed kom han med tiden att bli en obemärkt och marginaliserad person. Nielsens öde visar hur historien inte är konstant utan ständigt tolkas och omtolkas av nya generationer i nya kontexter. Framtiden kommer garanterat att kunna leverera nya tolkningar både av Nielsen och hans samtid, och av 2020-talet där intresset för Nielsen nu väcks på nytt.

Nils Gilje 2019. *Hermeneutikk som metode: Ein historisk introduksjon*. Oslo, Samlaget. 268 sider.

Anmeldt av Torjus Midtgarden

Hermeneutikk handlar om fortolking. I Nils Giljes siste bok får vi ei grundig og historisk strukturert innføring i problemstillingar knytt til fortolking av tekst og handling i humaniora og samfunnsvitskapane. Trass tittelen «Hermeneutikk som metode» legg boka til grunn at hermeneutikk omfatter langt meir enn det vi vanlegvis tenker på som metode og metodologi. Gjennom eksempel viser den korleis forskarens fortolking treng å ta høgde for bestemte historiske eller sosiale kontekster for handling og at den sjeldan bare følgjer eit sett av metodereglar. Boka går også inn på den filosofiske hermeneutikken som dreier seg om generelle føresetnader for forståing som ikkje blir omfatta av noko metodelære. Likefullt varslar tittelen ei vektlegging av hermeneutikkens empiriske og metodologiske relevans. Det er då også teoretikarar som kastar lys over empiriske og metodologiske spørsmål som får mest plass i boka.

Med samletermen «hermeneutisk intensjonisme» tek Gilje med teoretikarar som har det til felles at dei fokuserer på intensjonen aktøren (forfattaren) uttrykker gjennom handling (tekst). Giljes utval spenner over ulike fagtradisjonar og epokar og hans prioriteringar er av og til utradisjonelle. Medan klassikarar som Friedrich Schleiermacher og Willhelm Dilthey blir samla i eitt og same kapittel sammen med Johann Gottfried Herder, får derimot Benedict de Spinoza og Max Weber kvart sitt kapittel. Denne prioriteringa skal mellom anna vise at spørsmål som voks fram gjennom filologiske tolkingspraksisar og humanistiske disiplinær har spreidd seg på tvers av faggrensar og er i dag blitt ein del også av samfunnsvitskapanes grunnlagsproblem. Dette ser ein allereie gjennom Webers program for ein «forståande sosiologi» og seinare gjennom Giddens sitt omgrep om «dobbel hermeneutikk» – ideen om at den studerte sosiale røyndomen allereie er fortolka av aktørane sjølve og at forskarens tolkingar i neste omgang blir tileigna av aktørane. Giddens sitt omgrep viser elles noko som generelt karakteriserer hermeneutiske perspektiv: vektlegginga av «ein *kontinuitet* mellom kvardags-tolkingar og vitskaplege tolkingar» (s. 19). På same tid vil Gilje også bygge bru over eit skilje som tradisjonelt har definert tilnæringsmåtarne i humaniora og sett desse i eit motsetnadforhold til naturvitskapanes metodar: Diltheys skilje mellom *forståing* og *forklaring*. Allereie Webers «forståande sosiologi» gjekk utover dette skiljet ved å ta inn årsaksforklaring (s. 133). Gjennom drøfting av eksempel viser Gilje vidare korleis tolkingar som referer til aktørars (forfattarars) intensjonar vil kunne rekonstruerast som *intensjonale forklaringar* (s. 228–231).

Gilje samlar eit mangfald av teoretikarar under termen «hermeneutisk intensjonisme» og set denne vide grupperinga i kontrast til den filosofiske hermeneutikken. Den